

Weerwoord

F. R. ANKERSMIT

Volgens de auteur van het hierboven afgedrukte stuk zou mijn recensie van Bertels' boek getuigen van grote domheid, onwetendheid, (al- of niet geveinsde) naïveteit en 'ontoereikende common-sense'; mijn recensie zou weinig meer zijn dan een anthologie van 'steen-zware eenzijdigheden', flauwe 'debaterstrucjes' en wat al niet meer. Nochtans zie ik na lezing van O's stuk geen enkele reden mijn standpunt inzake zelfs maar één van de door O. aangeroerde kwesties te wijzigen. In mijn weerwoord zal ik al deze kwesties stuk voor stuk langslopen.

I. DE HERMENEUTIEK

Bertels meende in de semiotiek het instrument gevonden te hebben tot de 'verwetenschappelijking' van de hermeneutiek. Ik antwoordde dat Bertels' voorstellen hier in feite neerkwamen op een vernietiging van de hermeneutiek. O. bestrijdt mij hier: '... Ankersmit... gaat uit van een te beperkte opvatting van die hermeneutiek. Deze wil namelijk meer dan alleen de leefwereld van de mens uit het verleden reconstrueren...'. Heel juist, maar wie meer wil dan x, wil tenminste x. En nu heb ik in mijn recensie aangetoond dat Bertels' semiotiek tot deze 'reconstructie van de leefwereld' (waar het in de hermeneutiek ten principale om gaat) nimmer in staat zal zijn. Mijn argumentatie daartoe wordt door O. in het geheel niet bestreden; ik zie daarom ook niet wat ik meer kan doen dan O. aan te manen tot herlezing van de betreffende passage in mijn recensie. Wat O. met het enigmatische citaat van Ricoeur bedoelt, ontgaat mij overigens.

Iets eerder zei O. dat ik ontkennen wil (en nog wel tegen beter weten in) dat volgens Bertels kennis van een vroeger 'episteme' mogelijk zou zijn. Mis. Ik heb niet gezegd dat Bertels dergelijke kennis niet voor mogelijk houdt, maar wel dat het wetenschapsfilosofisch standpunt dat Bertels in wenst te nemen - mits consequent doordacht - hem verplicht de mogelijkheid van dergelijke kennis te ontkennen (zie 400-401; en noot 15).

II. KUHN VERSUS POPPER

A De normativiteit van een wetenschappelijke methodologie

In mijn recensie schreef ik dat Popper onderscheidde tussen 'the process of conceiving a new idea' (bijvoorbeeld een nieuwe wetenschappelijke theorie) en 'the methods and results of examining it logically' (404). Het eerste betreft het vaak door allerlei irrationele en buitenwetenschappelijke factoren bepaalde proces, dat uiteindelijk leiden zal tot een nieuwe wetenschappelijke theorie. Men spreekt hier vaak van de 'context of discovery'. In het tweede geval gaat het om de logische regels waarvan de wetenschapsman bij de expositie

van zijn nieuwe theorie gebruik behoort te maken, wil hij zijn vakgenoten van de geldigheid van zijn nieuwe theorie kunnen overtuigen. Dit noemt men gewoonlijk de 'context of justification'. Het is één van de belangrijkste taken van een wetenschapsfilosoof om in termen van een wetenschappelijke methodologie te komen tot de exacte formulering van bovenbedoelde logische regels - i.e. van de meest formele criteria voor het al - of niet aanvaardbaar zijn van wetenschappelijke theorieën. Welnu, in navolging van onder meer Ramsey, Reichenbach, Popper en Nagel heb ik aan deze logische regels in mijn recensie een 'quasi-normatief' karakter toegekend: de rechtvaardiging van een (nieuwe) wetenschappelijke theorie behoort (dit 'behoren' duidt het normatieve element aan) te geschieden minimaal in overeenstemming met bedoelde logische regels.

O. wil dit normatieve element van een wetenschappelijke methodologie bestrijden. Hij beroept zich daartoe op een drietal citaten, waarvan ik volstrekt niet begrijp waarom ze tegen mij aangevoerd worden. Verbluffend is het tweede citaat: Nauta suggereert daar het bovengenoemde onderscheid tussen 'context of discovery' en 'context of justification' (zoals dat trouwens ook in het eerste citaat het geval is). Maar dat niet alleen. In het citaat zelve reeds verbindt Nauta aan deze laatste context - de logische reconstructie van de wetenschapspraktijk - expressis verbis het begrip 'normativiteit'! Nauta spreekt weliswaar zijn voorkeur uit voor een onderzoek van de 'context of discovery', maar dat doet niets af aan de wijze waarop hij beide contexten karakteriseert. Van het derde citaat begrijp ik helemaal niets. Lakatos zegt daar alleen waarom Popper de beide contexten gescheiden heeft; het is mij een raadsel hoe O. hier een argument tegen het normatief karakter van een wetenschappelijke methodologie in meent te kunnen ontdekken. En vindt O. het zelf niet een beetje vreemd dat hij als getuige in zijn zaak een beroep doet op Popper; op diezelfde Popper die in zijn bekende boek - zoals O. natuurlijk goed weet - het normatief karakter van een wetenschappelijke methodologie verdedigd heeft¹? De verwachting dat er in O.'s bezwaren tegen mijn standpunt enige consistentie zit, verliest tenslotte iedere grond, wanneer we enige regels verder in O.'s betoog lezen dat naar zijn idee Kuhn's methodologie normatiever is dan men meestal denkt.

B *De verschillen Popper-Kuhn.*

Volgens O. zou ik het verschil tussen Popper en Kuhn 'opblazen'. Het heeft me wat verbaasd dat juist mij dit verwijt gemaakt wordt. Het was immers Bertels die Popper en Kuhn zo radicaal tegenover elkaar plaatste en die daarbij Popper afschilderde als een oude pruik, terwijl Kuhn geprezen werd als de frisse vertegenwoordiger van een 'jongere garnituur wetenschapsfilosofen'.

En nu ben ik toch geneigd Bertels tegen O. in bescherming te nemen: de afgelopen tien jaar is in de Angelsaksische landen over weinig problemen zo heftig gepolemiseerd als juist over de controverse Popper-Kuhn. Blijkbaar had men dan toch bepaald niet het gevoel dat de verschillen tussen Popper en Kuhn zo klein waren als O. wel wil doen voorkomen. Inderdaad is het zo, dat men sinds kort een reconciliatie tussen Popper en Kuhn tracht te bewerkstelligen: deze reconciliatie wordt echter niet gezocht op het terrein van de zogenaamde 'normal science'-beoefening - zoals O. abusievelijk meent - maar op het terrein van wat bij Kuhn 'paradigmawisseling' heet. En dat ligt ook voor de hand: volgens de Kuhnianen zou de traditionele, Popperiaanse, methodologie eerst wezenlijk tekortschieten inzake het probleem van deze 'paradigmawisselingen'².

1. K. R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery* (Londen, 1972); zie bijvoorbeeld 50.
2. Onder 'paradigmawisseling' verstaat Kuhn de overgang van het ene wetenschappelijke wereld-

C Kuhn als methodoloog van de geschiedwetenschap

Aan het einde van zijn stuk schrijft O. dat Bertels Foucault zou kunnen missen, 'dat Kuhn de (diens FA) rol kan overnemen en dat Bertels' overige voorkeur voor het structuralisme gehandhaafd kan blijven'. Strikt genomen is dit geen kritiek op mij, maar ik wil hier desondanks toch graag iets over zeggen.

In de eerste plaats is dit wel een heel sprekend voorbeeld van het soort methodologisch gegoochel, waar men zich tegenwoordig wat al te gemakkelijk aan bezondigt. Hier worden methodologieën opgeteld en afgetrokken alsof het om bedragen op een rekening-courant ging; zo in de trant van: $dè\ methodologie = structuralisme - Foucault + Kuhn^3$. Maar een methodologie is niet een soort gerecht dat men bereiden kan door aan een bepaalde basisprak (het structuralisme in dit geval) een snuffe van dit en een vleugje van dat toe te voegen.

In de tweede plaats wordt hier door O. de betekenis van Kuhn voor de geschiedwetenschap foutief ingeschat. Men kan niet genoeg beklemtonen dat Kuhn de geschiedenis van de exacte wetenschappen bestudeert in verband met de methodologie van de exacte wetenschappen. De enige legitieme conclusie die de historicus uit dit gegeven trekken mag, is, dat hij materiaal aan kan dragen voor het methodologisch onderzoek dat Kuhn voorstelt. Wat hier evenwel zeker níet uit volgt, is de stelling (door O. en Bertels verdedigd) dat de historicus de methodologie van Kuhn zou moeten aanvaarden voor zijn eigen wetenschap. Zou men desondanks deze laatste stelling (met O. en Bertels) staande willen houden, dan behoeft men nog een extra premisse, namelijk: dat de methodologie van de exacte wetenschappen en die van de geschiedwetenschap identiek zullen zijn⁴.

Welnu, juist voor de consequente volging van Kuhn behoort deze extra premisse onaanvaardbaar te zijn. Ik bedoel dit. Het idee van de 'unity of science', dat wil zeggen van

beeld naar het andere: steeds gaat het hier om zelden voorkomende, maar zeer fundamentele, revolutionaire beeldverschuivingen in de geschiedenis van de wetenschap. In de astronomie is de overgang van de Ptolemeïsche naar de Copernicaanse astronomie een voorbeeld van zo een 'paradigmawisseling'. Voor wat betreft de scheikunde kan men denken aan het opgeven van de phlogistón-theorie ten gunste van de theorie dat verbranding verbinding met zuurstof is. Het eigenaardige nu van deze paradigmawisselingen is, dat gedurende zo een paradigmawisseling een tijdlang twee strijdende paradigma's tegenover elkaar staan, zonder dat er vooralsnog logische of wetenschappelijke argumenten aan te voeren zijn die tot de aanvaarding van het éne paradigma onder uitsluiting van het andere paradigma dwingen. Inderdaad voorzag de Popperiaanse methodologie niet in dergelijke gevallen en zij werd vanwege haar leemte hier door de Kuhnianen dan ook heftig bestreden. Een naar alle waarschijnlijkheid aanvaardbare synthese van Popper en Kuhn (gebaseerd op het werk van de Amerikaanse wiskundige Sneed) is onlangs voorgesteld door W. Stegmüller in zijn *Theoriestructuren und Theoriendynamik* (Berlijn, 1973). Een niet-technische samenvatting van dit boek is W. Stegmüller, 'Structures and Dynamics of Theories', *Erkenntnis*, IX (1975) 75-100. Men kan zeggen dat het Popperiaanse element overweegt in deze synthese: Stegmüller heeft het proces van paradigmawisseling van een logische onderbouw willen voorzien. Ook deze verzoeningspoging heeft overigens uitsluitend betrekking op de streng geformaliseerde terreinen van wetenschappelijk onderzoek (de geschiedwetenschap valt hier dus buiten).

3. Een aardig voorbeeld van deze methodologische arithmetiek geeft ook Bertels, wanneer hij Foucault's 'archéologie du savoir' karakteriseert als 'Archeologie = epistemologie + wetenschapsgeschiedenis + kritische theorie' (sic). Kees Bertels, *Geschiedenis tussen structuur en evenement* (Amsterdam, 1973) 222.

4. 'For sake of the argument' wordt hier aangenomen: a) dat Kuhn een methodologie biedt, b) dat deze methodologie voor de wetenschap waarvoor zij bedoeld is - de exacte wetenschap - inderdaad aanvaardbaar is. Voor wat betreft a) ben ik zelf van het tegendeel overtuigd.

een identieke methodologie voor de exacte - zowel als de geschiedwetenschap is redelijkerwijs nog wel te verdedigen wanneer het gaat om een methodologie van een uitgesproken formeel karakter zoals die van Popper/Hempel, maar is daarentegen volstrekt nonsensicaal wanneer men zich met Kuhn op de wetenschapspraktijk richtten wil. De regels van een Popperiaanse methodologie zijn zeer algemeen van aard en gaan zelden uit boven wat het gezonde verstand en de logica ons leren⁵; in geen enkele wetenschap (de geschiedwetenschap inclusief) kan men zich daarom permitteren tegen dergelijke methodologische regels te zondigen. In deze zin kan men met betrekking tot een Popperiaanse methodologie inderdaad wel spreken van een 'unity of science', i.e. van een methodologie die identiek is voor alle wetenschappelijke disciplines.

Maar dit idee van de eenheid der wetenschappen verliest iedere inhoud wanneer we met Kuhn onze aandacht richten op de praktijk van de wetenschapsbeoefening in de verschillende wetenschappen. Een kind weet dat er een hemelsbreed verschil bestaat tussen de wetenschapspraxis van de fysicus en die van de historicus en dat ook de geschiedenissen van die beide disciplines nauwelijks overeenkomsten vertonen. Nemen we ter illustratie van dit laatste eens de terminologie van Kuhn zelf. Wat in de geschiedwetenschap is te vergelijken met een 'paradigmawisseling' in de fysica als bijvoorbeeld de overstap van de klassieke naar de quantummechanica? Zou men de overgang van de Huizinga's en de Meinecke's naar onze huidige structuralistische of sociaal-wetenschappelijke modes als zo een 'paradigmawisseling' willen aanmerken? Zo ja, wat zijn dan de 'anomalieën' en 'onoplosbaarheden' waar het traditionele paradigma van Huizinga en Meinecke zich voor gesteld zag en tot wat voor 'ad-hoc oplossingen' kwamen hier de (nog) aarzelende aanhangers van dat traditionele paradigma⁶? Het lachwekkende van deze vraagstelling bewijst reeds hoe dwaas het is Kuhn's begrippenkader naar de geschiedwetenschap te transponeren.

Ik concludeer dat de leerling van Kuhn veel sterker dan zijn Popperiaanse collega overtuigd zal zijn van de afstand die de exacte wetenschappen scheidt van de geschiedwetenschap. Juist de leerling van Kuhn zal zich daarom moeten realiseren dat het dwaasheid is om begrippenkader en methodologie van Kuhn naar de geschiedwetenschap over te brengen.

III. HERMENEUTIEK EN NORMATIVITEIT

O. vraagt zich af hoe ik het normatief karakter van de wetenschapstheorie denk te rijmen met het brood dat ik eet van de 'oude hermeneutici'. O. heeft mijn stuk slecht gelezen. Ik ben helemaal geen adept van de hermeneutiek. Ik suggereerde dit reeds toen ik in mijn recensie schreef dat men ten aanzien van de hermeneutische metafysica zijn 'gerechtvaardig-

5. Volgens Popper levert de methodologie geen 'profound truths' maar 'conventions of a fairly obvious kind'; zie K. R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery* (Londen, 1972) 54. Het in mijn recensie vermelde 'hypothetisch-deductief model' (403-4) kan als voorbeeld gelden van een onderzoeksvorschrift dat zijn grond onmiddellijk in het gezond verstand vindt. Het zgn. 'covering-law model' (402-3) is in feite de wetenschapsfilosofische adaptatie van een regel die in de formele logica bekend staat als de 'modus ponens regel'; Popper's bekende falsificatie-criterium is op soortgelijke wijze een aanpassing van de 'modus tollens regel'.

6. Men zie voor deze terminologie: Th. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions* (Chicago, 1970) de hoofdstukken V t/m IX.

F. R. ANKERSMIT

de twijfels' hebben kon. Wanneer ik zeg dat ik de 'oude hermeneutici' boven Bertels en Foucault ('de nieuwe hermeneutici') prefereer, dan bedoel ik daarmee dat naar mijn mening het standpunt van de eersten meer in overeenstemming is met de bedoeling van de hermeneutiek dan dat van Bertels en Foucault.

IV. MODELLEN

O. beweert dat ik argeloos voorbij ga aan veertig jaar discussie over het modelbegrip. Wederom heeft O. slecht gelezen. Ik schreef: 'zonder een moment te twijfelen aan de grote waarde van het modelbegrip, heb ik niet de indruk dat nu juist Apostel's modelbegrip voor de historische wetenschap zo een uitkomst zal zijn' (405). Het begin van deze geciteerde zin heb ik indertijd welbewust neergeschreven: juist op grond van de overeenkomsten tussen model en metafoor (een kwestie waar ik in de toekomst ooit op terug hoop te komen) sta ik geenszins afwijzend tegenover het modelbegrip. Ik meende echter de waarde van het door Bertels gepropageerde modelbegrip van Apostel voor de historicus en zijn wetenschap te moeten betwijfelen - over mijn argumentatie daartoe in mijn recensie zwijgt O. weer in alle talen.

V. HET STRUCTURALISME

In mijn recensie had ik geschreven dat ik het structuralisme zag als een hybridisch mengsel van historisme en positivisme. O. bestrijdt dit. In de eerste plaats, zegt hij, vertoonden het negentiende-eeuwse historisme en positivisme grote overeenkomsten. Accoord, maar wat schieten we daar mee op? De klassieke economie en het Marxisme vertonen ook grote overeenkomsten, desondanks zijn het nogal verschillende zaken. Bovendien, wanneer het structuralisme ter discussie staat gaat het uit de aard der zaak vooral om het twintigste-eeuwse historisme en positivisme: de verschillen dan tussen een Gadamer en een Nagel lijken mij de moeite van het opmerken waard. Aan het einde van mijn recensie heb ik trouwens expliciet gezegd waar het conflict tussen historisme en positivisme gelocaliseerd moet worden, namelijk in de antithese 'eigenwaarde-theorie' versus 'anachronistische analyse' (Bertels' terminologie). En vindt O. dit soms een bagatel?

In de tweede plaats ontkent O. het historicistische moment in het structuralisme van Lévi-Strauss. Dit - zoals steeds - zonder nadere argumentatie: O. volstaat met het geven van een Duitse definitie van het begrip 'historisme' en het simpelweg poneren dat deze definitie nooit op een element in Lévi-Strauss' wetenschaps-opvatting van toepassing zijn kan.

VI. SLOTOPMERKING

Rest mij tenslotte nog te bekennen dat ik niet begrijp wat O. eigenlijk met zijn stuk geprobeerd heeft. De bedoeling Bertels of het structuralisme te verdedigen, komt uit het stuk niet erg duidelijk naar voren; ik zie het daarom meer als het resultaat van een wat vermoeiende poging om op een maximaal aantal punten met mij van mening te verschillen. Wat O. in de aanvang van zijn stuk schreef over polemische literatuur lijkt mij bijgevolg op zijn eigen verhaal bij uitstek van toepassing. Wat mij in O.'s stuk overigens

WEERWOORD

vrij wat geërgerd heeft, is de afwezigheid van iedere argumentatie: waar men een argument verwacht treft men steeds weer een citaat aan. O. denkt blijkbaar dat men in de filosofie bij decreet of per citaat regeert. Daarbij zijn de meeste van zijn citaten of onbegrijpelijk, of niet ter zake doende, óf zelfs - zoals in het geval van het citaat van Lakatos - met zijn eigen klaarblijkelijke bedoeling in tegenspraak.

Geschiedschrijving over de Nederlandse politieke partijen

A. A. DE JONGE

Als ambtenaar werkzaam bij de Koninklijke Bibliotheek kon ik regelmatig kennis nemen van wat er in het buitenland in de voor mij toegankelijke talen gepubliceerd wordt aan geschiedwerken over de politieke partijen. Zowel kwantitatief als kwalitatief wordt op dit terrein de eerste prijs weggedragen door Duitsland, waar de partijgeschiedschrijving systematisch bedreven wordt door de 'Kommission für Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien' in Bonn-Bad Godesberg; in de door deze commissie verzorgde serie 'Beiträge zur Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien', waarin sedert 1952 éénnuigdelven delen verschenen zijn, hebben reeds talrijke gedegen studies over afzonderlijke partijen, zowel van nationale als van regionale aard, het licht gezien¹. Ook buiten deze serie heeft Duitsland de laatste jaren tal van partijhistorische werken geproduceerd, vooral over de socialistische en communistische partijen² (de geschiedschrijving over fascisme en nationaal-socialisme, die de eerste decennia na 1945 veel heeft opgeleverd, schijnt thans zowel in Duitsland als elders aan vaart te verliezen).

In de Verenigde Staten en Groot-Brittannië is de partijengeschiedenis veel minder gevarieerd dan in Duitsland, maar de paar grote partijen die deze landen kennen, zijn de laatste jaren onderwerp geweest van een indrukwekkend aantal geschiedwerken, zowel algemene als episodische en regionale³.

In Frankrijk, waar alleen de Communistische Partij uitvoerig aandacht schijnt te krijgen (zij het ook niet altijd van strikt wetenschappelijke aard), ligt ten aanzien van de partijgeschiedschrijving nog heel wat terrein braak; opmerkelijk is wèl, dat in dit land reeds werken gepubliceerd zijn over enkele zeer jonge of recente partijen⁴.

De kennisname van al deze buitenlandse producten heeft mij de gedachte geïnspireerd,

1. Enkele van de belangrijkste werken in deze serie zijn: H. Booms, *Die Deutschkonservative Partei* (Düsseldorf, 1954); W. Hartenstein, *Die Anfänge der Deutschen Volkspartei 1918-1920* (Düsseldorf, 1962); R. Morsey, *Die Deutsche Zentrumspartei, 1917-1923* (Düsseldorf, 1966); Kl. Schönhoven, *Die Bayerische Volkspartei 1924-1932* (Düsseldorf, 1972).

2. Van de meest recente noem ik: F. W. Witt, *Die Hamburger Sozialdemokratie in der Weimar Republik* (Hannover, 1971); J. Schadt, *Die Sozialdemokratische Partei in Baden* (Hannover, 1971); H. Nowka, *Das Machtverhältnis zwischen Partei und Fraktion in der SPD* (Keulen, 1973); H. Duhnke, *Die KPD von 1933 bis 1945* (Keulen, 1972).

3. Voor de Verenigde Staten noem ik van de recente werken: R. E. Burton, *Democrats of Oregon* (Eugene, 1970); J. V. Mering, *The Whig Party in Missouri* (Columbia, 1967); R. M. Goldman, *The Democratic Party in American Politics* (New York, 1966). Voor Groot-Brittannië: T. Wilson, *The Downfall of the Liberal Party, 1914-1935* (Londen, 1966); E. G. Janosik, *Constituency Labour Parties in Britain* (Londen, 1968); R. Blake, *The Conservative Party from Peel to Churchill* (Londen, 1970).

4. Onder andere Ch. Purtschet, *Le rassemblement du peuple français, 1947-1953* (Parijs, 1965); Guy Nania, *Un parti de la Gauche, le PSU* (Parijs, 1966); J. Vaudiaux, *Le progressisme en France sous la 4e République* (Parijs, 1968).